॥ ॐ ॥

वेदान्तिक सीरीज़—

वेदान्त स्तोत्र संग्रह।

जिसमें—
श्रीमत्पंडित मच्छंकराचार्यजी, श्रीमत्पं०
कृष्णानन्दजी सरस्वती तथा
श्री ब्रह्मानन्दजी इत्यादि के
संग्रह किये हुए स्तोत्र हैं।

चतुःश्लोकि भागवत् तथा सप्त-
श्लोकी गीता सहित।

प्रकाशक—
...प्रसाद भागीरथजी बम्बई के
सोल एजेन्ट—
रघुनाथदास पुरुषोत्तमदास, अग्रवाल,
चूना कंकड़, मथुरा।

 स० १९३६ ई०

वेदान्तस्तोत्र संग्रह ।

आत्मबोधः ।

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ तपोभिः क्षीणपापानां शान्तानां वीतरागिणाम् ॥ मुमुक्षूणामपेक्ष्योऽयमात्म बोधो विधीनते ॥ १॥ बोधोऽन्यसाधनेभ्यो हि साक्षान्मोक्षैकसाधनम् ॥ पाकस्य वन्हिवज्ज्ञानं विना मोक्षो न सिद्ध्यति ॥ २ ॥ अविरोधितया कर्म नाविद्यां विनिवर्ततेत् ॥ विद्याऽविद्यां निहंत्येव तेजस्तिमिरसंघवत् ॥ ३ ॥ परिच्छिन्न इवाज्ञात्तन्नाशे सति केवलः ॥ स्वयं प्रकाशते ह्यात्मा मेघापायेंऽशुमानिव ॥ ४ अज्ञान कलुषं जीवं ज्ञानाभ्यासाद्धि निर्मलम् ॥ कृत्वाऽज्ञानं स्वयं नश्येज्जलंकतकरेणुवत् ॥ ५ संसारः स्वप्नतुल्यो हि रागद्वेषादिसंकुलः ॥ स्वकाले सत्य वद्भाति प्रबोधे सत्यसद्भवेत् ॥ ६ ॥ तावत्सत्यं जगद्भाति शुक्तिकारजतं यथा ॥ यावन्न ज्ञायते ब्रह्म सर्वाधिष्ठानमद्वतम् ॥ ७ ॥ सच्चिदात्मन्यनुस्यूते नित्ये विष्णौ प्रकल्पिताः ॥ व्यक्तयो

विविधाः सर्वो ह्याटके कटकादिवत् ॥ ८ ॥ यथा-
काशो हृषीकेशो नानोपाधिगतो विभुः ॥ तद्भेदा-
द्भिन्नवद्भाति तन्नाशे सति केवलः ॥ ९ ॥ नानोपाधि-
वशादेव जातिवर्णाश्रमादयः ॥ आत्मन्यारोपि-
तास्तोये रसवर्णादि भेदवत् ॥ १० ॥ पञ्चीकृतमहा-
भूतं संभवं कर्म संचितम् ॥ शरीरं सुखदुःखानां
भोगायतनमुच्यते ॥ ११ ॥ पंच प्राणमनोबुद्धिदशेंद्रिय
समन्वितम् ॥ अपंचीकृतभूतोत्थं सूक्ष्मांगं भोगसा-
धनम् ॥ १२ ॥ अनाद्यविद्याऽनिर्वाच्या कारणोपा-
धिरुच्यते ॥ उपाधित्रितयादन्यमात्मानमवधारयेत्
॥ १३ ॥ पंचकोशादियोगेन तत्तन्मय इव स्थितः ॥
शुद्धात्मा नीलवस्त्रादियोगेन स्फटिको यथा ॥१४॥
वपुस्तुषादिभिः कोशैर्युक्तं युक्त्याऽवघाततः ॥
आत्मानमंतरं शुद्धं विविच्यात्तंदुलं यथा ॥ १५ ॥
सदा सर्वगतोऽप्यात्मा न सर्वत्रावभासते ॥ बुद्धावे-
वावभासेत स्वच्छेषु प्रतिबिंबवत् ॥१६॥ देहेंद्रिय-
मनोबुद्धिप्रकृतिभ्यो विलक्षणम् ॥ तद्वृत्तिसाक्षिणं
विद्यादात्मानं राजवत्सदा ॥ १७ ॥ व्यापृतेष्विन्द्रि-
येष्वात्मा व्यापारीवाविवेकिनाम् ॥ दृश्यतेऽभ्रेषु
धावत्सु धावन्निव यथा शशी ॥१८॥ आत्मचैतन्य
माश्रित्य देहेंद्रियमनोधियः ॥ स्वकीयार्थेषु वर्तंते

सूर्यालोकं यथा जनाः ॥ १९ ॥ देहेंद्रियगुणान्
कर्माण्यमले सच्चिदात्मनि ॥ अध्यस्यंत्यविवे-
केन गगने नीलतादिवत् ॥ २० ॥ अज्ञा-
नान्मानसोपाधेः कर्तृत्वादीनि चात्मनि ॥
कल्प्यंतेऽम्बुगते चन्द्रे चलनादि यथांभसः ॥२१॥
रागेच्छासुखदुःखादि बुद्धौ सत्यां प्रवर्तते ॥ सुषुप्तौ
नास्ति तन्नाशे तस्माद्बुद्धेस्तु नात्मनः ॥२२॥ प्रका-
शोऽर्कस्य तोयस्य शैत्यमग्नेर्यथोष्णता ॥ स्वभावः
सच्चिदानंदनित्यनिर्मलतात्मनः ॥ २३ ॥ आत्मनः
सच्चिदंशश्च बुद्धेर्वृत्तिरिति द्वयम् ॥ संयोज्य चावि-
वेकेन जानामीति प्रवर्तते ॥ २४ ॥ आत्मनो विक्रि-
या नास्ति बुद्धेर्बोधो न जात्विति ॥ जीवः सर्वमलं
ज्ञात्वा कर्त्ता द्रष्टेति मुह्यति ॥ २५ ॥ रज्जुसर्पवदा-
त्मानं जीवं ज्ञात्वा भयं भवेत् ॥ नाहं जीवः परा-
त्मेति ज्ञातं चेन्निर्भयो भवेत् ॥ २६ ॥ आत्मावभा-
सयत्येको बुद्ध्यादीनींद्रियाणि हि ॥ दीपो घटादि-
वत्स्वात्मा जडैस्तैर्नावभास्यते ॥ २७ ॥ स्वबोधे
नान्यबोधेच्छा बोधरूपतयाऽऽत्मनः ॥ न दीपस्या-
न्यदीपेच्छा यथा स्वात्मा प्रकाशते ॥ २८ ॥ निषि
द्ध्य निखिलोपाधीन्नेति नेतीति वाक्यतः ॥ विद्या-
दैक्यं महावाक्यैर्जीवात्मपरमात्मनोः ॥ २९ ॥ आ-

विद्यकं शरीरादि दृश्यं बुद्बुद्वत् क्षरम् ॥ एतद्विल-क्षणं विद्यादहं ब्रह्मेति निर्मलम् ॥ ३० ॥ देहान्य-त्वान्न मे जन्म जराकार्श्यलयादयः ॥ शब्दादिविषयैः संगो निरिंद्रियतया न च ॥ ३१ ॥ अमनस्त्वान्न मे दुःखरागद्वेषभयदयः ॥ अप्राणो ह्यमनाः शुभ्र इत्या-दिश्रुतिशासनात् ॥ ३२ ॥ निर्गुणो निष्क्रियो नित्यो निर्विकल्पो निरंजनः ॥ निर्विकारो निराकारो नित्य-मुक्तोऽस्मि निर्मलः ॥ ३३ ॥ अहमाकाशवत्सर्वब-हिरंतर्गतोऽच्युतः ॥ सदा सर्वसमः शुद्धो निःसंगो निर्मलोऽचलः ॥ ३४ ॥ नित्यशुद्धविमुक्तैकमखंडानं-दमद्वयम् ॥ सत्यं ज्ञानमनंतं यत्परं ब्रह्माऽहमेव तत् ॥३५॥ एवं निरंतराभ्यस्ता ब्रह्मैवास्मीति वासना । हरत्यविद्याविक्षेपान् रोगानिव रसायनम् ॥ ३६ ॥ विविक्तदेश आसीनो विरागो विजितेंद्रियः ॥ भाव-येदेकमात्मानं तमनंतमनन्यधीः ॥ ३७ ॥ आत्मन्ये-वाखिलं दृश्यं प्रविलाप्य धिया सुधीः ॥ भावयेदे-कमात्मानं निर्मलाकाशवत्सदा ॥३८॥ रूपवर्णादिकं सर्वं विहाय परमार्थवित् ॥ परिपूर्णचिदानंदस्वरूपेणा-वतिष्ठते ॥ ३९ ॥ ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदः परात्मनि न विद्यते ॥ चिदानंदैकरूपत्वाद्दीप्यते स्वयमेव हि ॥ ४० ॥ एवमात्मारणौ ध्यानमंथने सततं कृते ॥

उदितावगतिर्ज्वाला सर्वाज्ञानेंध नंदहेत् ॥ ४१ ॥ अरुणेनेव बोधेन पूर्णसंतमसे हृते ॥ तत आविर्भवेदात्मा स्वयमेवांशुमानिव ॥ ४२ ॥ आत्मा तु सततं प्राप्तोऽप्यप्राप्तवदविद्यता ॥ तन्नाशे प्राप्तवद्भाति स्वकंठाभरणं यथा ॥ ४३ ॥ स्थाणौ पुरुषवद्भ्रांत्या कृता ब्रह्मणि जीवता ॥ जीवस्य तात्त्विके रूपे तस्मिन् दृष्टे निवर्तते ॥ ४४ ॥ तत्त्वस्वरूपानुभवादुत्पन्नं ज्ञानमंजसा ॥ अहंममेति चाज्ञानं बाधते दिग्भ्रमादिवत् ॥ ४५ ॥ सम्यग्विज्ञानवान्योगी स्वात्मन्येवाखिलं स्थितम् ॥ एवं च सर्वमात्मानमीक्षते ज्ञानचक्षुषा ॥४६॥ आत्मैवेदं जगत्सर्वमात्मनोऽन्यन्न विद्यते ॥ मृदो यद्वद्घटादीनि स्वात्मानं सर्वमीक्षते ॥ ४७ ॥ जीवन्मुक्तस्तु तद्विद्वान्पूर्वोपाधिगुणांस्त्यजेत् ॥ सच्चिदानंदपत्वाद्भवेद्भ्रमरकीटवत् ॥४८॥ तीर्त्वा मोहार्णवं हत्वा रागद्वेषादिराक्षसान् ॥ योगी शांतिसमायुक्तो ह्यात्मारामो विराजते ॥४९॥ उपाधिस्थोऽपि तद्धर्मैर्न लिप्तो व्योमवन्मुनिः ॥ सर्वविन्मूढवित्तिष्ठेदसक्तो वायुवच्चरेत् ॥ ५० ॥ बह्यां नित्यसुखासक्तिं हित्वाऽऽत्मसुखनिर्वृतः । घटस्थदीपवत् स्वच्छः स्वान्तरेव प्रकाशते ॥ ५१ ॥ उपाधिविलयाद्विष्णौ निर्विशेषं विशेन्मुनिः ॥ जले

जलं वियद्व्योम्नि तेजस्तेजसि वा यथा ॥ ५३ ॥ यल्लाभान्नापरो लाभो यत्सुखान्नापरं सुखम् ॥ यज्ज्ञानान्नापरं ज्ञानं तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ यद्दृष्ट्वा न परं दृश्यं यद्भूत्वा न पुनर्भवः यज्ज्ञात्वा न परं ज्ञेयं तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ ५४ ॥ तिर्यगूर्ध्वमधः पूर्णं सच्चिदानंदमव्ययम् ॥ अनंतं नित्यमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ ५५ ॥ अतद्व्यावृत्तिरूपेण वेदांतैर्लक्ष्यतेऽव्ययम् ॥ अखंडानंदमेकं यत्तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ ५६ ॥ अखंडानंदरूपस्य तस्यानंदलवाश्रिताः ॥ ब्रह्माद्यास्तारतम्येन भवंत्यानंदिनोखिलाः ॥५७॥ तद्युक्तमखिलं वस्तु व्यवहारस्तदान्वितः ॥ तस्मात्सर्वगतं ब्रह्म क्षीरे सर्पिरवाखिले ॥ ५८ ॥ अनण्वस्थूलमह्रस्वमदीर्घमजमव्ययम् ॥ अरूपगुणवर्णाख्यं तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ ५९ ॥ यद्भासा भासतेऽर्कादि भास्यैर्यत्तु न भास्यते ॥ येन सर्वमिदं भाति तद्ब्रह्मेत्यवधारयेत् ॥ ६० ॥ स्वयमंतर्बहिर्व्याप्य भासयन्नखिलं जगत् ॥ ब्रह्म प्रकाशते वन्हिप्रतप्तायसपिंडवत् ॥ ६१ ॥ जगद्विलक्षणं ब्रह्म ब्रह्मणोन्यन्न किंचन ब्रह्मान्यद्भाति चेन्मिथ्या यथा मरुमरीचिका ॥ ६२ ॥ दृश्यते श्रूयते यद्यद्ब्रह्मणोन्यन्न तद्भवेत् ॥ तत्त्वज्ञानाच्चतद्ब्रह्म सच्चिदानंदमद्वयम् ॥ ६३ ॥

सर्वगं सच्चिदात्मानं ज्ञानचक्षुर्निरीक्षते ॥ अज्ञान-चक्षुर्नेक्षेत भास्वतं भानुमंधवत् ॥ ६४ ॥ श्रवणा-दिभिरुद्दीप्तो ज्ञानाग्नि परितापितः ॥ जीवः सर्व-मलान्मुक्तः स्वर्णवद्द्योतते स्वयम् ॥ ६५ ॥ हृदा-काशोदितोह्यात्मा बोधभानुस्तमोपहृत् ॥ सर्वव्यापी सर्वधारी भाति सर्वं प्रकाशते ॥ ६६ ॥ दिग्देश-कालाद्यनपेक्ष्य सर्वगंशीतादिहृन्नित्यसुखं निरञ्जनम् यःस्वात्म तीर्थं भजते विनिष्क्रियः स सर्ववित्सर्व-गतोऽमृतो भवेत् ॥ ६७ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यकृत आत्मबोधः समाप्तः

२—निर्वाणदशकम् ।

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ न भूमिर्न तोयं न तेजो न वायुर्न खं नेंद्रियं वा न तेषां समूहः ॥ अनैकां-तिकत्वात्सुषुप्त्येकसिद्धस्तदेकोऽवशिष्टः शिवः केव-लोऽहम् ॥ १ ॥ न वर्णा न वर्णाश्रमाचारधर्मा न मे धारणा ध्यान योगादयोऽपि ॥ अनात्माश्रयोऽहं ममाध्यासहीनात्तदेकोऽवशिष्टः शिवः केवलोऽहम् ॥

न माता पिता वा न देवा न लोका न वेदा न यज्ञा न तीर्थं ब्रुवंति ॥ सुषुप्तौ निरस्तातिशून्यात्मकत्वा-त्तदेकोऽवशि० ॥ ३ ॥ न सांख्यं न शैवं न तत्पांच-रात्रं न जैनं न मीमांसकादेर्मतं वा ॥ विशिष्टानु-भूत्या विशुद्धात्मकत्वात्तदेकोऽवशि० ॥ ४ ॥ न शुक्लं न कृष्णं न रक्तं न पीतं न पीनं नकुब्जं न ह्रस्वं न दीर्घम् ॥ अरूपं तथा ज्योतिराकारकत्वात्त-देकोऽवशि० ॥ ५ ॥ न जाग्रन्न मे स्वप्न को वा सुषुप्तिर्न विश्वो न वा तैजसः प्राज्ञको वा ॥ अविद्या त्मकत्वात्त्रयाणां तुरीयं तदेकोऽवशि० ॥ ६ ॥ न शास्ता न शास्त्रं न शिष्यो न शिक्षा न च त्वं न चाहं न चायं प्रपंचः ॥ स्वरूपावबोधाद्विकल्पासहिष्णुस्त-देकोऽवशि० ॥ ७ ॥ न चोर्ध्वं न चाधो न चांतर्न बाह्यं न मध्यं न तिर्यङ् न पूर्वा परा दिक् ॥ वियद्व्यापकत्वादखंडैकरूपस्तदेकोऽवशि० ॥ ८ ॥ अपि व्यापकत्वादितत्वाप्रयोगात स्वतः सिद्धभावा-दनन्याश्रयत्वात् जगतुच्छमेतत्समस्तं तदन्यस्तदेको-ऽवशि० ॥ ९ ॥ न चैकं तदन्यद्द्वितीयं कुतः स्यान्न चा केवलत्वं न वा केवलत्वात् न शून्यं न चाशून्य मद्वैतकत्वाकथं सर्ववेदान्त सिद्धंब्रवीमि ॥ १० ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यकृत निर्वाणदशकम् संपूर्णम् ॥ ३ ॥

३ निर्वाणषट्कम्।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ मनोबुद्ध्यहंकारचित्तानि नाहं न च श्रोत्रजिह्वे न च घ्राण नेत्रे ॥ न च व्योम भूमिर्न न तेजो न वायुश्चिदानंदरूपः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥ १ न च प्राण संज्ञो न वै पंचवायुर्न वा सप्तधातुर्न वा पंचकोशः ॥ न वाक्पाणिपादं न चोपस्थपायुश्चिदानंदरूपः शिवो० ॥ २ ॥ न मे द्वेषरागौ न मे लोभ मोहौ मदो नैव मे नैव मात्सर्यभावः ॥ न धर्मो न चार्थो न कामो न मोक्षश्चिदानंद० ॥ ३ ॥ न पुण्यं न पापं न सौख्यं न दुःखं न मंत्रो न तीर्थं न वेदा न यज्ञाः ॥ अहं भोजनं नैव भोज्यं न भोक्ता चिदानं० ॥ ४ ॥ न मृत्युर्न शंका न मे जाति भेदः पिता नैव मे नैव माता च जन्म ॥ न बंधुर्न मित्रं गुरुर्नैव शिष्यश्चिदानंद० ॥ ५ ॥ अहं निर्विकल्पी निराकाररूपी विभुत्वाच्च सर्वत्र सर्वेंद्रियाणम् ॥ न चा संगतं नैव मुक्तिर्न मेयश्चिदानंद० ॥ ६ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितम् निर्वाणषट्कं संपूर्णम्।

४ आत्मपंचकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ नाहं देहो नेंद्रियाण्यन्तरंगं नाहंकार प्राणवर्गो न बुद्धिः ॥ दारापत्यक्षेत्रवित्तादिदूरः साक्षी नित्यः प्रत्यगात्मा शिवोऽहम् ॥ १ ॥ रज्ज्वज्ञानाद्भाति रज्जुर्यथाऽहिः स्वात्माज्ञानादात्मनो जीवभावः आप्तोक्त्याऽहिभ्रांति नाशे स रज्जुर्जीवो नाहं देश कोक्त्या शिवोहम् ॥ २ ॥ आभातीदं विश्वमात्मन्यसत्यं सत्यज्ञानानंदरूपे विमोहात् ॥ निद्रामोपात्स्वप्नवस्तन्न सत्यं शुद्धः पूर्णो नित्य एकः शिवोऽहम् ॥ ३ ॥ मत्तो नान्यत्किंचिदत्रास्ति विश्वं सत्यं बाह्यं वस्तु मायोपकॢप्तम् ॥ आदर्शांतर्भासमानस्य तुल्यं मय्यद्वैते भाति तस्माच्छिवोऽहम् ॥ ४ ॥ नाहं जातो न प्रवृद्धो न नष्टो देहस्योक्ताः प्राकृताः सर्व धर्माः ॥ कर्तृत्वादिश्चिन्मयस्याति नाहंकारस्यैवं ह्यात्मनो मे शिवोऽहम् ॥ ५ ॥ नाहं जातो जन्ममृत्यू कुतो मे नाहं प्राणः क्षुत्पिपासे कुतो मे ॥ नाहं चित्तं शोक मोहौ कुतो मे नाहं कर्ता बंधमोक्षौ कुतो मे ॥ ६ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं आत्मपंचकं संपूर्णम् ॥४॥

५ साधनापञ्चकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ वेदो नित्यमधीयतां तदुदितं कर्म स्वनुष्ठीयतां ते नेशस्य विधीयतामपचितिःकाम्ये म-तिस्त्यज्यताम् । पापौघःपरिधूयतांभवसुखे दोषोऽनु-संधीयतामात्मेच्छा व्यवसीयतां निजगृहात्तूर्णं वि-निर्गम्यताम्।१।संगःसत्सुविधीयतां भगवतो भक्ति-र्दृढा धीयतां शान्त्यादिः हरिचीयतां दृढतरं कर्माशु संत्यज्यताम् । सद्विद्वानुपसर्प्यताम् प्रतिदिनं तत्पादुके सेव्यतां ब्रह्मैकाक्षरमर्थ्यतां श्रुतिशिरोवाक्यं समाक-र्ण्यतां ॥२॥ वाक्यार्थश्च विचार्यतां श्रुतिशिरःपक्षः समाश्रीयतां दुस्तर्कात्सुविरम्यतां श्रुतिमतस्तर्कोऽ-नु संधीयताम् । ब्रह्मैवास्मि विभाव्यतामहरहर्गर्वः परित्यज्यतां देहेऽहम्मतिरुज्झ्यतांबुधजनैर्वादःपरि-त्यज्यताम् ॥३॥ क्षुद्व्याधिश्च चिकित्स्यतां प्रतिदिनं भिक्षौषधं भुज्यतां स्वाद्वन्नं न तु याच्यतां विधिव-शात्प्राप्तेन संतुष्यताम् । शीतोष्णादि विषह्यतां न तु वृथा वाक्यं समुच्चार्यतामौदासीन्यमभीप्स्यतां जन-कृपानैष्ठुर्यमुत्सृज्यताम् ॥ ४ ॥ एकान्ते सुखमास्यतां परतरे चेतः समाधीयतां पूर्णात्मा सुसमीक्ष्यतां जग-दिदं तद्बाधितं दृश्यताम् । प्राक्कर्मप्रविलाप्यतां चिति-

बलान्नाप्युत्तरैः श्लिष्यतां प्रारब्धं त्विह भुज्यतामथ परब्रह्मात्मना स्थीयताम् ॥५॥ यः श्लोकपंचकमिदं पठते मनुष्यः संचिन्तयत्नुदिनं स्थिरतामुपेत्य । तस्याशु संसृतिदवानलतीव्रघोरतापः प्रशान्तिमुपयाति चितिप्रसादात् ॥ ६ ॥

इति श्री मच्छंकराचार्यविरचितं साधनपंचकं संपूर्णम् ॥ ५ ॥

---

६ कौपीनपंचकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ वेदान्तवाक्येषु सदा रमंतो भिक्षान्नमात्रेण च तुष्टिमन्तः । अशोकवन्तः करुणैकवन्तः कौपीनवन्तः खलु भाग्यवन्तः ॥१॥ मूलं तरोः केवलमाश्रयन्तः पाणिद्वये भोक्तुममन्त्रयन्तः ॥ कन्थामपि स्त्रीमिव कुत्सयन्तः कौपीनवन्तः ख० ॥२॥ देहाभिमानं परिहृत्य दूरादात्मानमात्मन्यवलोकयन्तः । अहर्निशं ब्रह्मणि ये रमन्तः कौपीनवन्तः ख० ॥ ३ ॥ स्वानन्दभावे परितुष्टिमंतः स्वशान्तसर्वेन्द्रियवृत्तिमंतः । नान्तं न मध्यं न बहिः स्मरंतः कौपीनवंता ख० ॥ ४ ॥ पञ्चाक्षरं

पावनमुच्चरंतः पतिं पशूनां हृदि भावयंतः ॥
भिक्षासना दिक्षु परिभ्रमंतः कौपीनवंतः० ॥ ५ ॥
इति श्रीमच्छङ्करकराचार्यविरचितं कौपीनापंचकस्तोत्रं संपूर्णम् ॥६॥

---

७ मनीषापंचकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ सत्याचार्यस्यगमने कदाचिन्मुक्तिदायकम् ॥ काशीक्षेत्रं प्रति सह गौया मार्गे तु शंकरम् ॥१॥ अन्त्यवेषधरं दृष्ट्वा गच्छ गच्छेति चाब्रवीत् । शंकरः सोऽपि चाण्डालस्तं पुनः प्राह शङ्करम् ॥ २ ॥ अन्नमयादन्नमयथवा चैतन्यमेव चैतन्यात् । द्विजवर दूरीकर्तुं वाञ्छसि किं ब्रूहि गच्छ गच्छेति ॥ ३ ॥ किं गंगाम्बुनि बिम्बितेऽम्बरमणौ चण्डालवाटीपयः पूरे चांतरमस्ति काञ्चनघटीसत्कुम्भयोर्वाम्बरे । प्रत्यगवरस्तुनि निस्तरगंसहजानंदावबोधाम्बुधौ विप्रोऽयं श्वपचोऽयमित्यपि महान् कोऽयम् विभेदभ्रमः ॥४॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरा या संविदुज्जृम्भते या ब्रह्मादिपिपीलिकान्ततनुषु प्रोता जगत्साक्षिणी । सैवाहं न च दृश्यवस्त्विति दृढप्रज्ञापि यस्यास्ति चेच्चाण्डालो-

ऽस्तु स तु द्विजोऽस्तु गुरुरित्येषा मनीषा मम ॥५॥
ब्रह्मैवाहमिदं जगच्च सकलं चिन्मात्रविस्तारितं
सर्वं चैतदविद्यया त्रिगुणयाऽशेषं मया कल्पितम् ।
इत्थं यस्य दृढा मतिः सुखतरे नित्ये परे निर्मले
चाण्डालोस्तु० ॥ ६ ॥ शाश्वन्नश्वरमेव विश्वमखिलं
निश्चित्य वाचागुरोर्नित्यं ब्रह्म निरंतरं विमृशता
निर्व्याजशांतात्मना । भूतं भावि च दुष्कृतं प्रदहता
संविन्मये पावके प्रारब्धाय समर्पितं स्ववपुरि
त्येषा० ॥७॥ या तिर्यङ्नरदेवताभिरहामित्यन्तः
स्फुटा गृह्यते यद्भासा हृदयाक्षदेहविषया भान्ति
(स्वतोऽचेतनाः । तां भास्यैः पिहितार्कमण्डलनिभां
स्फूर्तिं सदा भावयन्योगी निर्वृतमानसो हि गुरु
रित्येषा० ॥ ८ ॥ यत्सौख्याम्बुधिलेशलेशत इमे
शक्रादयो निर्वृता यश्चित्ते नितरां प्रशान्तकलनं
लब्ध्वा मुनिर्निर्वृतः । यस्मिन्नित्यसुखाम्बुधौ गलि
तधीर्ब्रह्मैव न ब्रह्मविद्यः कश्चित्स सुरेन्द्रवन्दि
पदोनूनं मनीषा मम ॥ ९ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं मनीषापंचकं संपूर्णम् ॥ ७ ॥

८ वैराग्यपंचकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ शिलं किमनलं भवेदनलमौदरं बाधितुं पयः प्रसृतिपूरकं किमु न धारकं सारसम् ॥ अयत्नमलमल्पकं पथि पटच्चरं कच्चरं भजंति विबुधा मुधा अहह कुक्षितः कुक्षितः ॥ १ ॥ दुरीश्वरद्वारबहिर्वितर्दिकादुरासिकायै रचितोऽयमंजलिः ॥ यदंजनाभं निरपायमस्ति नो धनंजयस्यंदनभूषणं धनम् ॥ २ ॥ काचायनीचं कमनीयवाचा मोचा फलस्वादमुचा न याचे ॥ दया कुचेले धनदत्कुचेले स्थिते कुचेले श्रितमाकुचेले ॥ ३ ॥ क्षोणीकोणशतांशपालन खलदुर्वारगर्वानलक्षुभ्यत्क्षुद्र नरेंद्रचाटुरचनां धन्यां न मन्यामहे ॥ देवं सेवितुमेव निश्चिनुमहे योऽसौ दयालुः पुरा धानामुष्टिमुचे कुचलेमुनये धत्ते स्म वित्तेशताम् ॥ ४ ॥ शरीर पतनावधि प्रभुनिषेवणापादनादबिंधनधनंजयप्रशमदं धनं दंधनम् ॥ धनंजय विवर्धनं धनमुदूढगोवर्धन्न सुसाधनमबाधनं समाराधनम् ॥ ५ ॥

इति श्रीसर्वतंत्र-स्वतंत्रवेदाचार्यकृतं वैराग्य पंचकम् ॥८॥

---

९ धन्याष्टकम् ।

श्रीगणेशाय नमः तज्ज्ञानं प्रशमकरं यदिंद्रियाणां तज्ज्ञेयं यदुपनिषत्सु निश्चितार्थम् ॥ ते धन्या भुवि परमार्थनिश्चितेहाः शेषास्तु भ्रमनिलये परिभ्रमंति ॥ १ ॥ आदौ विजित्यविषयान्मदमोहरागद्वेषादिशत्रुगणमाहृतयोगराज्याः ॥ ज्ञात्वाऽमृतं समनुभूय परात्मविद्याकांतासुखा बत गृहे विचरंति धन्याः ॥ २ ॥ त्यक्त्वा गृहे रतिमतो गतिहेतुभूतामात्मेच्छयोपनिषदर्थरसं पिबंतः ॥ वीतस्पृहा विषयभोगपदे विरक्ता धन्याश्चरंति विजनेषु विरक्त संगाः ॥ ३ ॥ त्यक्त्वा ममाहमितिबंधकरे पदे द्वे मानवमानसदृशःसमदर्शिनश्च ॥ कर्तारमन्यमवगम्य तदर्पितानि कुर्वंति कर्मपरिपाकफलानि धन्याः ॥ ४॥ त्यक्त्वेषणात्रयमवेक्षितमोक्षमार्गा भैक्ष्यामृतेन परिकल्पितदेहयात्राः ॥ ज्योतिः परात्परतरं परमात्मसंज्ञं धन्या द्विजा रहसि हृद्यवलोकयंति ॥ ५ ॥ ना सन्न सन्न सदसन्न महन्न चाणु न स्त्री पुमान्न च नपुंसकमेकबीजम् ॥ यैर्ब्रह्म तत्समनुपासितमेकचित्ता धन्या विरेजुरितरे भवपाशबद्धाः॥६॥

अज्ञानपंकपरिमग्नमपेतसारं दुःखालयं मरणजन्मजरावसक्तम् ॥ संसारबंधनमनित्यमवेक्ष्य धन्या ज्ञानासिना तदवशीर्य विनिश्चयंति ॥ ७ ॥ शांतैरनन्यमतिभिर्मधुर स्वभाववैरेकत्वनिश्चितमनोभिरपेतमोहैः ॥ साकं वनेषु विजितात्मपदस्वरूपं शास्त्रेषु सम्यगनिशं विमृशांति धन्याः ॥ ८ ॥ अहिमिव जनयोगं सर्वदा वर्जयेद्यः कुणपमिव सुनारीं त्यक्तुकामो विरागी ॥ विषमिव विषयान्यो मन्यमानो दुरंतान् जयति परमहंसे मुक्तिभावं समेति ॥ ९ ॥ संपूर्णं जगदेव नंदनवनं सर्वेऽपि कल्पद्रुमा गांगं वारि समस्तवारिनिवहः पुण्याः समस्ताः क्रियाः ॥ वाचः प्राकृतसंस्कृताः श्रुतिशिरो वाराणसी मेदिनी सर्वावस्थितिरस्य वस्तुविषया दृष्टे परब्रह्मणि ॥१०॥

इति श्रीमत्प० श्रीमच्छंकराचार्यविरचितम् धन्याष्टकं संपूर्णम् ।

---

१० विज्ञाननौका ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ तपोयज्ञदानादिभिः शुद्धबुद्धिर्विरक्तो नृपादौ पदे तुच्छबुद्ध्या ॥ परित्यज्य

सर्वं यदाप्नोति तत्त्वं परं ब्रह्म नित्यं तदेवाहमास्मि ॥ १ ॥ दयालुं गुरुं ब्रह्मनिष्ठं प्रशांतं समाराध्य मत्या विचार्य स्वरूपाम् ॥ यदाप्नोति तत्त्वं निदिध्यास्य विद्वान्परं ब्रह्म० ॥ २ ॥ यदानंदरूपं प्रकाशस्वरूपं निरस्तप्रपंचं परिच्छेदशून्यम् ॥ अहं ब्रह्मवृत्त्यैकगम्यं तुरीयं परं ब्रह्म० ॥३॥ यदज्ञानतो भाति विश्वं समस्तं विनष्टं च सद्यो यदात्मप्रबोधे ॥ मनोवागतीतं विशुद्धं विमुक्तं परं ब्रह्म० ॥४॥ निषेधे कृते नेति नेतीति वाक्यैः समाधिस्थितानां यदा भाति पूर्णम् ॥ अवस्थात्रयातीतमेकं तुरीयं परं ब्रह्म० ॥५॥ यदानंदलेशैः समानन्दि विश्वं यदा भाति सत्त्वे तदा भाति सर्वम् ॥ यदालोचने रूपमन्यत्समस्तं परं ब्रह्म० ॥ ६ ॥ अनंतं विभुं सर्वयोनिं निरीहं शिवं संगहीनं यदोंकारगम्यम् ॥ निराकारमत्युज्ज्वलं मृत्युहीनं परं ब्रह्म० ॥ ७ ॥ यदानंदसिंधौ निमग्नः पुमान्स्यादविद्याविलासः समस्तप्रपंचः ॥ यदा न स्फुरत्यद्भुतं यन्निमित्तं परं ब्रह्म० ॥ ८ ॥ स्वरूपानुसंधानरूपां स्मृतिं यः पठेदादराद्भक्तिभावोमनुष्यः ॥ शृणोतीह वा नित्यमुद्युक्तचित्तो भवेद्विष्णुरत्रैव वेदप्रमाणात् ॥ ९ ॥ विज्ञाननावं परिगृह्य कश्चित्तरेद्यदज्ञानमयं भवाब्धिम् ॥ ज्ञानासिना यो हि

विच्छिद्य तृष्णां विष्णोः पदं याति स एव धन्यः ॥ १० ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं विज्ञाननौका संपूर्णम् ॥ १० ॥

---

११ द्वादशमञ्जरिकास्तोत्रम् ।

श्रीगणेशायनमः ॥ मूढ जहीहि धनागमतृष्णां कुरु सद्बुद्धिं मनसि वितृष्णाम् ॥ यल्लभसे निज कर्मोपात्तं वित्तं तेन विनोदय चित्तम् ॥ १ ॥ अर्थमनर्थं भावय नित्यं नास्ति ततः सुखलेशः सत्यम् ॥ पुत्रादपि धनभाजां भीतिः सर्वत्रैषा विहिता नीतिः ॥ २ ॥ का ते कांता कस्ते पुत्रः संसारोऽयमतीव विचित्रः ॥ कस्य त्वं कः कुत-आयातस्तत्वं चिंतय यदिदं भ्रातः ॥ ३ ॥ मा कुरु जनधनयौवनगर्वं हरति निमेषात्कालः सर्वम् ॥ मायामयमिदमखिलं हित्वा ब्रह्मपदं त्वं प्रविश विदित्वा ॥ ४ ॥ कामं क्रोधं मोहं लोभं त्यक्त्वा-ऽऽत्मानं भावय कोऽहम् ॥ आत्मज्ञानविहीना मूढा-स्ते पच्यंते नरकनिमूढाः ॥ ५ ॥ सुरमंदिरतरुमूल

निवासः शय्याभूतलमजिनं वासः ॥ सर्वपरिग्रह भोगत्यागः कस्य सुखं न करोति विरागः ॥ ६ ॥ शत्रौ मित्रे पुत्रे बंधौ मा कुरु यत्नं विग्रहसंधौ ॥ भव समचित्तः सर्वत्र त्वं वांछस्यचिराद्यदि विष्णुत्वम् ॥ ७ ॥ त्वयि मयि चान्यत्रैको विष्णुर्व्यर्थं कुप्यसि सर्वसहिष्णुः ॥ सर्वस्मिन्नपि पश्यात्मानं सर्वत्रोत्सृज भेदाज्ञानम् ॥ ८ ॥ प्राणायामं प्रत्याहारं नित्यानित्यविवेकविचारम् ॥ जाप्यसमेतसमाधिविधानं कुर्ववधानं महदवधानम् ॥ ९ ॥ नलिनीदलगतसलिलं तरलं तद्वज्जीवितमतिशयचपलम् ॥ विद्धि व्याध्यभिमानग्रस्तं लोकं शोकहतं च समस्तम् ॥१०॥ का तेऽष्टादशदेशे चिंता वातुल तव किं नास्ति नियंता ॥ यस्त्वां हस्ते सुदृढनिबद्धं बोधयति प्रभवादिविरुद्धम् ॥ ११ ॥ गुरुचरणांबुजनिर्भरभक्तः संसारादचिराद्भव मुक्तः ॥ सेंद्रियमानसनियमादेवं द्रक्ष्यसि निजहृदयस्थं देवम् ॥१२॥ द्वादशपंजरिकामय एषः शिष्याणां कथितो ह्युपदेशः । येषां चित्ते नैव विवेकस्ते पच्यंते नरकमनेकम् ॥१३॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं द्वादशपंजरिकास्तोत्रम् ॥ ११ ॥

---

१२ चर्पटपञ्जरिकास्तोत्रम् ।

श्रीगणेशायनमः ॥ दिनमपि रजनी सायं प्रातः शिशिरवसंतौ पुनरायातः ॥ कालः क्रीडति गच्छत्यायुस्तदपिन मुंचत्याशावायुः ॥ १ ॥ भज गोविंदं भज गोविंदं भज गोविंदं मूढमते ॥ प्राप्ते सन्निहिते मरणे नहि नहि रक्षतिडुकृञ्करणे ॥ (ध्रुवपदं) अग्ने वन्हिः पृष्ठे भानू रात्रौ चुबुकसमर्पितजनुः करतलभिक्षा तरुतलवासस्तदपि न मुंचत्याशापाशः ॥ भज गो० ॥ २ ॥ यावद्वित्तोपार्जनसक्तस्तावन्निजपरिवारो रक्तः ॥ पश्चाद्धावति जर्जरदेहे वार्तां पृच्छति कोऽपि न गेहे ॥ भज गोविंदं भ० ॥ ३ ॥ जटिलो मुंडी लुंचितकेशः काषायांबरबहुकृतवेषः ॥ पश्यन्नपि च न पश्यति मूढ उदर निमित्तं बहुकृतवेषः ॥ भज गोविंदं ॥४॥ भगवद्गीता किंचिदधीता गंगाजललवकणिका पीता ॥ सकृदपि यस्य मुरारिसमर्चा तस्य यमः किं कुरुते चर्चाम् ॥ भज गोविंदं भज० ॥५॥ अंगं गलितं पलितं मुंडं दशनविहीनं जातं तुंडम् ॥ वृद्धो याति गृहीत्वा दंडं तदपि न मुंचत्याशापिंडम् ॥ भज गोविंदं भ० ॥ ६ ॥ बालस्तावत्क्रीडासक्त-

स्तरुणस्तावत्तरुणीरक्तः ॥ वृद्धस्तावच्चिंतामग्नः परे ब्रह्मणि कोऽपि न लग्नः ॥ भज गोविंदं० ॥ ७ ॥ पुनरपि जननं पुनरपि मरणं पुनरपि जननीजठरे शयनम् ॥ इह संसारे खलुदुस्तारे कृपयाऽपारे पाहि मुरारे ॥ भज गोविंदं भज० ॥ ८ ॥ पुनरपि रजनी पुनरपि दिवसः पुनरपि पक्षः पुनरपि मासः ॥ पुनरप्ययनं पुनरपि वर्षं तदपि न मुंचत्याशामर्षम् ॥ भज गोविंदं भज० ॥ ९ ॥ वयसि गते कः कामविकारः शुष्के नीरे कः कासारः नष्टे द्रव्ये कः परिवारो ज्ञाते तत्त्वे कः संसारः ॥ भज गोविंदं भज० ॥ १० ॥ नारीस्तनभरनाभिनिवेशं मिथ्या मायामोहावेशं ॥ एतन्मांसवसादिविकारं मनसि विचारय वारंवारम् ॥ भज गोविंदं भज० ॥ ११ ॥ कस्त्वं कोऽहं कुत आयातः का मे जननी का मे तातः ॥ इति परिभावय सर्वमसारं विश्वं त्यक्त्वा स्वप्नविचारम् ॥ भज गोविंदं भज० ॥ १२ ॥ गेयं गीतानामसहस्रं ध्येयं श्रीपतिरूपमजस्रम् ॥ नेयं सज्जन संगे चित्तं देयं दीनजनाय च वित्तम् ॥ भज गोविंदं० ॥ १३ ॥ यावज्जीवो निवसति देहे कुशलं तावत्पृच्छति गेहे ॥ गतवति वायौ देहापाये भार्या बिभ्यति तस्मिन्काये ॥

भज गोविंदं भज० ॥ १४ ॥ सुखतः क्रियते रामाभोगः पश्चादंत शरीरे रोगः यद्यपि लोके मरणं शरणं तदपि न मुंचति पापाचरणम् ॥ भज गोविंदं भज० ॥ १५ ॥ रथ्याचर्पटविरचितकंथः पुण्यापुण्यविवर्जित पंथः नाहं न त्वंनायं लोकस्तदपि किमर्थं क्रियते शोकः ॥ भज गोविंदं भज० ॥ १६ ॥ कुरुते गंगासागरगमनं व्रतपरिपालनमथवा दानम् ॥ ज्ञानविहीने सर्वमनेन मुक्तिर्न भवति जन्मशतेन ॥ भज गोविंदं भज० ॥ १७ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यविरचितं चर्पटपंजरिकास्तोत्रम् ॥ १२ ॥

---

१३ हस्तामलकस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ कस्त्वं शिशो कस्य कुतोऽसि गंता किं नाम ते त्वं कुत आगतोऽसि ॥ एतन्मयोक्तं वद चार्भक त्वं मत्प्रीतये प्रीतिविवर्धनोऽसि ॥ १ ॥ हस्तामलक उवाच ॥ नाहं मनुष्यो न च देवयक्षौ न ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः ॥ न ब्रह्मचारी न गृही वनस्थो भिक्षुर्न चाहं निजबोधरूपः ॥ २ ॥ निमित्तं मनश्चक्षुरादिप्रवृत्तौ निरस्ताखिलोपाधिराकाशक-

ल्पः ॥ रविर्लोकचेष्टानिमित्तं तथा यः स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहमात्मा ॥ ३ ॥ यमग्न्युष्णवन्नित्यबोधस्वरूपं मनश्चक्षुरादीन्यबोधात्मकानि ॥ प्रवर्तंत आश्रित्य निष्कंपमेकं स नित्योपलब्धिस्वरूपोऽहं० ॥ ४ ॥ मुखाभासको दर्पणे दृश्यमानो मुखत्वात्पृथक्त्वेन नैवास्तु वस्तु ॥ चिदाभासको धीषु जीवोऽपि तद्वत्स नित्योपलब्धि० ॥ ५ ॥ यथा दर्पणाभाव आभासहीना मुखं विद्यते कल्पनाहीनमेकम् ॥ तथा धी वियोगं निराभासको यः स नित्योप० ॥ ६ ॥ मनश्चक्षुरादेर्वियुक्तः स्वयं यो मनश्चक्षुरादेर्मनश्चक्षुरादिः ॥ मनश्चक्षुरादेरगम्यस्वरूहः स नित्योपल० ॥ ७ ॥ य एको विभाति स्वतः शुद्ध चेताः प्रकाशस्वरूपोऽपि नानेव धीषु ॥ शराबोदकस्था यथा भानुरेकः स नित्योपल० ॥७॥ यथाऽनेकचक्षुः प्रकाशो रविर्न क्रमेण प्रकाशीकरोति प्रकाशम् अनेकाधियो यस्तथैकः प्रबोधः स नित्योपल० ॥ ९ ॥ विवस्वत्प्रभातं यथारूपमक्षं प्रगृह्णाति नाभातमेवं विवस्वान् ॥ यदाभात आभासयत्यक्षमेकः स नित्योपल० ॥ १० ॥ यथा सूर्य एकोऽप्स्वनेकश्चलासु स्थिरास्वप्यनन्यद्विभाव्य-

स्वरूपा ॥ चलासु प्रभिन्नः सुधीष्वेक एव स नित्योपलब्धि० ॥ ११ ॥ घनच्छन्नदृष्टिर्घन-च्छन्नमर्कं यथा निष्प्रभं मन्यते चातिमूढः ॥ तथा बद्धवद्भाति यो मूढदृष्टेः स नित्योपलब्धिस्वरूपो-ऽहं० ॥१२॥ समस्तेषु वस्तुष्वनुस्यूवमेकं समस्तानि वस्तूनि यन्न स्पृशंति ॥ वियद्वत्सदा शुद्धमच्छस्व-रूपं स नि० ॥ १३ ॥ उपाधौ यथा भेदता सन्म-णीनां तथा भेदताबुद्धिभेदषु तेऽपि ॥ यथा चंद्रि-काणां जले चंचलत्वं तथा चंचलत्वं तवापीह विष्णो ॥ १४ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यकृतं हस्तामलकसंवादस्त्रोत्रं संपूर्णम् ॥ १३ ॥

---

१४ वाक्यवृत्तिः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ सर्गस्थितिप्रलयहेतुमचिंत्य-शक्तिं विश्वेश्वरं विदितविश्वमनंतमूर्तिम् ॥ निर्मु-क्तबंधनमपारसुखांबुराशिं श्रीवल्लभं विमलबोधघनं नमामि ॥ १ ॥ यस्य प्रसादादहमेव विष्णुर्मय्येव सर्वं परिकल्पितं च ॥ इत्थं विजानामि सदात्मरूपं

तस्यांघ्रिपद्मं प्रणतोऽस्मि नित्यम् ॥ २ ॥ तापत्रयार्कसंतप्तः कश्चिदुद्विग्नमानसः ॥ शमादिसाधनैर्युक्तः सद्गुरुं परिपृच्छति ॥३॥ अनायासेन येनात्मान्मुच्येयं भवबन्धनात् ॥ तन्मे संक्षिप्य भगवन्कैवल्यं कृपया वद ॥४॥ साध्वी ते वचनव्यक्ति प्रतिभाति वदामि ते ॥ इदं तदिति विस्पष्टं सावधानमनः शृणु ॥ ५ ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्योत्थं यज्जीवपरमात्मनोः ॥ तादात्म्यविषयं ज्ञानं तदिदं मुक्तिसाधनम् ॥ ६ ॥ को जीवः कः परश्चात्मा तादात्म्यं वा कथं तयोः ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यं वा कथं तत्प्रतिपादयेत् ॥ ७ ॥ अत्र ब्रूमः समाधानं कोऽन्यो जीवस्त्वमेव हि ॥ यस्त्वं पृच्छसि मां कोऽहं ब्रह्मैवासि न संशयः ॥ ८ ॥ पादार्थमेव जानामि नाद्यपि भगवन् स्फुटम् ॥ अहं ब्रह्मेति वाक्यार्थं प्रतिपद्ये कथं वद ॥९॥ सत्माह भवानत्र विज्ञानं नैव विद्यते ॥ हेतुः पदार्थबोधो हि वाक्यार्थावगतेरिह ॥ १० ॥ अंतःकरणतद्वृत्तिसाक्षी चैतन्यविग्रहः ॥ आनन्दरूपः सत्यः सन् किं नात्मानं प्रपद्यसे ॥ ११ ॥ सत्यानंदस्वरूपं धीसाक्षिणं बोधविग्रहम् ॥ चिंतयाऽऽत्मतया नित्यं त्यक्त्वा देहादिगां धियम् ॥१२॥ रूपादिमान्यतः पिंडस्ततो नात्मा घटादिवत् ॥

वियदादिमहाभूतविकारत्वाच्च कुम्भवत् ॥ १३ ॥ अनात्मा यदि पिण्डोऽमुक्तहेतुबलान्मतः ॥ करामलकवत्साक्षादात्मानं प्रतिपादय ॥ १४ ॥ घटद्रष्टा घटाद्भिन्नः सर्वथा न घटो यथा ॥ देहद्रष्टा तथा देहो नाहमित्यवधारय ॥ १५ ॥ एवमिंद्रियदृङ् नाहमिन्द्रियाणीति निश्चिनु ॥ मनो बुद्धिस्तथा प्राणो नाहमित्यवधारय ॥ १६ ॥ संघातोऽपि तथा नाहमितिदृश्यविलक्षणम् ॥ द्रष्टारमनुमानेन निपुणं संप्रधारय ॥ १७ ॥ देहेंद्रियादयो भावा हानदिव्यापृतिक्षमाः ॥ यस्य सन्निधिमात्रेण सोऽहमित्यवधारय ॥ १८ ॥ अनापन्नविकारः सन्नयस्कांतवदेव यः ॥ बुद्ध्यादींश्चालयेत्प्रत्यक् सोऽहमित्यवधारय ॥ १९ ॥ अजडात्नवदाभांति यत्साक्षिध्याज्जडा अपि ॥ दहेंद्रियमनः प्राणाः सोऽहमित्यवधारय ॥ २० ॥ आगमन्मे मनोऽन्यत्र साप्रतं च स्थिरी कृतम् ॥ एवं यो वेत्ति धीवृत्तिं सोहमित्यवधारय ॥२१॥ स्वप्नजागरिते सुप्तिं भावाभावौ धियां तथा ॥ यो वेत्त्यविक्रियः साक्षात्सोऽहमित्यवधारय ॥ २२ ॥ घटावभाषको दीपो घटादन्यो यथेष्यते ॥ देहावभासको देही तथाऽहं बोधविग्रहः ॥ २३ ॥ पुत्रवित्तादयो भावा यस्य शेषतया प्रियाः ॥

द्रष्टा सर्वप्रियतमः सोऽहमित्यवधारय ॥ २४ ॥
परप्रेमास्पदया मा नमूवमहं सदा ॥ मूया-
समिति यो द्रष्टा सोऽहमित्यवधारय ॥ २५ ॥
यः साक्षिलक्षणो बोधस्त्वंपदार्थः स उच्यते ॥
साक्षित्वमपि बोद्धृत्वमाविकारितयाऽऽत्मनः॥ २६ ॥
देहेंद्रियमनःप्राणाहंकृतिभ्यो विलक्षणः ॥ प्रो-
ज्झिताशेषषड्भाव विकारस्त्वंपदाभिधः ॥ २७ ॥
त्वमर्थमेवं निश्चित्य तदर्थं चिंतयेत्पुनः ॥ अतद्व्या-
वृत्तिरूपेण साक्षाद्विधिमुखेन च ॥ २८ ॥ निरस्ता-
शेषसंसारदोषोऽस्थूलादिलक्षणः ॥ अदृश्यत्वादि-
गुणकः पराकृततमोमलः ॥ २९ ॥ निरस्तातिशया-
नन्दः सत्यप्रज्ञानविग्रहः ॥ सत्तास्वलक्षणः पूर्णः
परमात्मेति गीयते ॥ ३० ॥ सर्वज्ञत्वं परेशत्वं तथा
संपूर्णशक्तिता ॥ वेदैः समर्थ्यते यस्य तद्ब्रह्मेत्यव-
धारय ॥ ३१ ॥ यज्ज्ञानात्सर्वविज्ञानं श्रुतिषु प्रति-
पादितम् ॥ मृदाद्यनेकदृष्टांतैस्तद्ब्रह्मेत्यवधारय ॥३२॥
यदानंत्यं प्रतिज्ञाय श्रुतिस्तत्सिद्धये जगौ ॥ तत्का-
र्यत्वं प्रपंचस्य तद्ब्रह्मेत्यवधारय ॥३३॥ विजिज्ञा-
स्यतया यच्च वेदांतेषु मुमुक्षुभिः ॥ समर्थ्यतेऽतिय-
त्नेन तद्ब्रह्मेत्यवधारय ॥३४॥ जीवात्मना प्रवेशश्च
नियंतृत्वं च तान् प्रति ॥ श्रूयते यस्य वेदेषु तद्ब्रह्मे-

त्यवधारय ॥३५॥ कर्मणां फलदातृत्वं यस्यैव श्रूयते श्रुतौ । जीवानां हेतुकर्तृत्वं तद्ब्रह्मेत्यवधारय ॥ ३६ ॥ तत्त्वंपदार्थौ निर्णीतौ वाक्यार्थश्चिंत्यतेऽधुना ॥ तादात्म्यमत्र वाक्यार्थस्तयोरेव पदार्थयोः ॥ ३७ ॥ संसर्गो वा विशिष्टो वा वाक्यार्थो नात्र संमतः ॥ अखंडैकरसत्वेन वाक्यार्थो विदुषां मतः ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्बोधो य आभाति सोऽद्वयानंदलक्षणः। अद्वयानंदरूपश्च प्रत्यग्बोधैकलक्षणः ॥ ३९ ॥ इत्थमन्योन्यतादात्म्यप्रतिपत्तिर्यदा भवेत् ॥ अब्रह्मत्वं त्वमर्थस्य व्यावर्तेत तदैव हि ॥ ४० ॥ तदर्थस्य च पारोक्ष्यं यद्येवं किं ततः शृणु ॥ पूर्णानंदैकरूपेण प्रत्यग्बोधोऽवतिष्ठते ॥४१॥ तत्त्वमस्यादिवाक्यं च तादात्म्यप्रतिपादने ॥ लक्ष्यौ तत्त्वंपदार्थौ द्वावुपादाय प्रवर्तते ॥ ४२ ॥ हित्वा द्वौ शबलौ वाच्यौ वाक्यं वाक्यार्थबोधने ॥ यथा प्रवर्ततेऽस्माभिस्तथा व्याख्यातमादरात् ॥ ४३ ॥ आलंबनतया भाति योऽस्मत्प्रत्ययशब्दयोः ॥ अंतःकरणसंभिन्नबोधः स त्वंपदाभिधः ॥ ४४ ॥ मायोपाधिर्जगद्योनिः सर्वज्ञत्वादिलक्षणः ॥ पारोक्ष्यशबलः सत्याद्यात्मकस्तत्पदाभिधः ॥ ४५ ॥ प्रत्यक्परोक्षतैकस्य सद्वितीयत्वपूर्णता ॥ विरुध्यते यतस्तस्माल्लक्षणा संप्रवर्तते

॥ ४६ ॥ मानांतरविरोधे तु मुख्यार्थस्य परिग्रहे ॥ मुख्यार्थेनाविनाभूते प्रतीतिर्लक्षणोच्यते ॥ ४७ ॥ तत्त्वमस्यादिवाक्येषु लक्षणा भागलक्षणा ॥ सोऽहमित्यादिवाक्यस्थपदयोरिव नापरा ॥ ४८ ॥ अहंब्रह्मेति वाक्यार्थबोधो यावद्दृढीभवेत् ॥ शमादिसहितस्तावदभ्यसेच्छ्रवणादिकम् ॥ ४९ ॥ श्रुत्याचार्यप्रसादेन दृढो बोधो यदा भवेत् ॥ निरस्ताशेषसंसारनिदानः पुरुषस्तदा ॥ ५० ॥ विशीर्णकार्यकरणो भूतसूक्ष्मैरनावृतः ॥ विमुक्तकर्मनिगडः सद्य एव विमुच्यते ॥ ५१ ॥ प्रारब्धकर्मवेगेन जीवन्मुक्तो यदा भवेत् ॥ किंचित्कालमनारब्धकर्मबंधस्य संक्षये ॥ ५२ ॥ निरस्तातिशयानंदं वैष्णवं परमं पदम् पुनरावृत्तिरहितं कैवल्यं प्रतिपद्यते ॥५३॥

इति श्रीमत्प० श्रीमच्छं० वाक्यवृत्तिः समाप्ता ॥ १४ ॥

---

१५ परापूजा ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ पूर्णस्यावाहनं कुत्र सर्वाधारस्य चासनम् ॥ स्वच्छस्य पाद्यमर्घ्यं च शुद्धस्याचमनं कुतः ॥ १ ॥ निर्मलस्य कुतः स्नानं वस्त्रं विश्वोदरस्य

च ॥ निरालंबस्योपवीतं पुष्पं निर्वासनस्य च ॥ २ ॥ निर्लेपस्य कुतो गंधो रम्यस्याभरणं कुतः ॥ नित्य-तृप्तस्य नैवेद्यस्तांबूलं च कुतो विभोः ॥ ३ ॥ प्रद-क्षिणा ह्यनंतस्य ह्यद्वयस्य कुतो नतिः ॥ वेदवाक्यै-रवेद्यस्य कुतः स्तत्रं विधीयते ॥ ४ ॥ स्वयंप्रकाश-मानस्य कुतो नीराजनं विभोः अंतर्बहिश्च पूर्णस्य कथमुद्वासनं भवेत् ॥ ५ ॥ एवमेव परापूजा सर्वा-वस्थासु सर्वदा ॥ एकबुद्ध्या तु देवेश विधेया ब्रह्मवित्तमैः ॥ ६ ॥

इति परापूजा समाप्ता ॥ १५ ॥

---

१६ शयनस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ आस्तीर्य सर्वत इदं परमा-त्मरूपं प्रावार्य सर्वत इदं परमात्मरूपम् ॥ शेते सुखेन निजलाभविनिर्वृतात्मा श्रीदेशिकेंद्रकरुणा-लयदृष्टिदृष्टः ॥ १ ॥ संपूर्णवैदिकविधानसुतोषि-तेशो गार्हस्थ्यभोगविधिदोषविवेकभूमिः ॥ त्यक्ते-षणो विगलमानमदादि शेते श्रीदे० ॥ २ ॥ माया-

मयस्त्वमखिलेषु सदात्मकस्त्वं निर्णीय वेदवचाद्गुरुवाक्यतोऽपि त्यक्तक्रियोऽहिरिव दिष्टभुगेव शेते श्रीदे० ॥ ३ ॥ धृत्वा वपुर्गुरुवरस्य निधाय पूर्णं बोधं हृदि क्व नु गतं निजकर्म पूर्वम् ॥ गच्छत्वनेन किमिति स्वसुखेन शेते श्रीदे० ॥ ४ ॥ स्वाप्तो गुरुर्निजसुखोन्नतिबोधहेतुरीशोऽपि भाति निजरूपतयैव नित्यम् ॥ नेहेति वेदवचनानि निषिध्य शेते श्रीदे० ॥ ५ ॥ संगाद्भय परिमृशन् जनताविरुद्धं कर्माचरन् विततजंगलकोणकेषु ॥ शून्यालये कलशकारगृहेऽपि शेते श्रीदे० ॥६॥ त्रैलोक्यराज्यमथवा कमलासनस्य विष्णोः शिवस्य विभवं च तृणाय मत्वा ॥ कौपीनमप्यधिकमित्यहह प्रशेते श्रीदे० ॥ ७ ॥ आत्मानुसंधिगलिताखिलवासनो यो विस्मृत्य विश्वमखिलं सशरीरमेतत् ॥ खादन् हसन् भ्रमणमाकलपंश्च शेते श्रीदे० ॥ ८ ॥ बाहूपधानविनिषण्णशिराः शिलायां मञ्चे तटे क्व सरितो रविचन्द्रदीपे ॥ आलिंगितस्वधिषणावनितस्तु शेते श्रीदे० ॥ ९ ॥ चिन्मुद्रयाऽल्पकरसूचितचित्तवृत्तिः स्थित्या स्वया प्रकटयन्नधिकारिवर्गे ॥ ब्राह्मीं स्थितिं बहुलपुण्यचयेन शेते श्रीदे० ॥ १० ॥ द्रोणाचले स्वकृतपुण्यमयेन केन भाग्यो-

दयेन गुरुणा निजबोधाने ॥ संदत्तचिन्मयसुखावचनीयनिद्रा कृष्णो मुनिः स्वपिति देशिकदृष्टिदृष्टः ॥ ११ ॥ इदं हि जनुषः फलं जननमृत्युविच्छेदकृत् स्वकीयसुखचिद्धने यदिह लब्धविश्रांतिता ॥ ततोऽपि च महत्फलं यदधिकारिवर्गे निजां दधास्यतुलसंविदं तत इदं गुरोराश्रयः ॥ १२ ॥

इति श्रीमत्कृष्णानंदसरस्वतीविरचितं शयनस्त्रोम् ॥ १६ ॥

---

१७ भ्रष्टाष्टकम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ विश्वं सत्यं मनुते तनुते कर्माणि लोकसंसिद्ध्यै ॥ वाचा मिथ्या जगदिति जल्पति नो वेत्ति यो महाभ्रष्टः ॥ १ ॥ ब्रह्मैवेदं जल्पति दोषादोषोत्तमाधमान्पश्यन् ॥ नग्नो भूत्वा विचरत्यवधूतत्वं प्रदर्श्य भ्रष्टः ॥२॥ कृत्याकृत्यमशेषं त्यक्तुमशक्तं श्रुतेरगोचरताम् ॥ आत्मनि जल्पन् हास्यास्पदतामित्येष मानवो भ्रष्टः ॥ ३ ॥ पाशाष्टकसंकष्टश्लिष्टतनुर्मृष्टभोजनप्रीतः ॥ शिष्टोऽहं मन्वानः कष्टमहो दुष्टमानवो भ्रष्टः ॥४॥ आत्मैवेदं

जल्पँल्लोकोत्कीरसहमानमेधावी ॥ स्तुतिवाक्यानि श्रोतुं धावंस्तुष्टो न किं भवेद्भ्रष्टः ॥ ५ ॥ यस्मिन् स्वस्य च निष्ठा तद्धर्मिष्ठा न शिष्टगणनायाम् ॥ कुर्वन्कर्म हतोऽयं यद्यपि शिष्टो न किं भवेद्भ्रष्टः ॥ ॥ ६ ॥ कर्तृत्वं भोक्तृत्वं मन्वानः स्वात्मनि प्रभौ शंभौ ॥ रोदिति हा किं कृतमिति किं वा भोक्तव्यमित्यसौ भ्रष्टः ॥ ७ ॥ चिन्मात्रं स्वात्मा नंदेहं मन्वान राजते यमतः ॥ सर्वात्मानवुधद्वाब्रह्मऽपि स्यादहो किल भ्रष्टः ॥ ८ ॥ भ्रष्टाष्टकमेतद्यत्प्रविचारयताह मानवो धन्यः ॥ मान्यः स्याल्लोकेषु भ्रष्टत्वं वेत्ति निजचारित्रात् ॥ ९ ॥

इति श्रीमत्कृष्णानंदसरस्वतीविरचितं भ्रष्टाष्टकं संपूर्णम् ॥ १७ ॥

---

१८ शिष्टस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ भज विश्रांतिं त्यज रे भ्रांतिं निश्चिनु शैवं निजरूपम् ॥ हेयादेयातीतं सच्चित्सुखरूपस्त्वं भव शिष्टः ॥ १ ॥ दृश्यमशेषं त्वत्तो भिन्नं मा भैषीः किल भूमानम् ॥ विद्ध्यात्मानं वेदनरूपं वेदशिरस्थं भव शिष्टः ॥ २ ॥ तृण-

वत् त्यज धनवनितापुत्रान् लोकं शोकं भेदभवम् ॥
इदमहमिस्थं कलनां हित्वा पूर्णानंदो भव शिष्टः ॥३॥
कृत्याकृत्ये त्यज रे दूरे विधिगोचरतां मागास्त्वम् ॥
मानागोचररूपं ज्ञात्वा किं त्वं कर्त्ता भव शिष्टः ॥४॥
लोकविलक्षणचरितो भूया लोकातीतं पद-
मिच्छन् ॥ पावय सकलां पृथिवीमेनामात्मारामो
भव शिष्टः ॥ ५ ॥ निंदास्तोत्रे मानामानौ समदृ-
ष्टेस्ते किं कुरुताम् ॥ कुरुतां लोकः कामं स्वेष्टं का
ते हानिर्भव शिष्टः ॥ ६ ॥ शैवः शाक्तो गणपति-
भक्तो वैष्णवसौराविति नाना ॥ अज्ञात्वाऽयं जातो
लोके स त्वं शंभुर्भव शिष्टः ॥७॥ जलबुद्बुदवज्जग-
दिदमखिलं पश्यन्नात्मनि तिष्ठ त्वम् ॥ को वा मोहः
शोकः को वा द्वैतदृशस्तव भव शिष्टः ॥ ८ ॥ अज-
पामंत्रं देशिकवचनाल्लब्ध्वा देवं स्वात्मानम् ।
ज्ञात्वा सहजावस्थायां वस भावातीतो भव शिष्टः
॥ ९ ॥ शिष्टस्तोत्रं ब्रह्मिष्ठानां तृष्टिकरं स्यादिति-
कलये ॥ उक्तावस्था सर्वेषां स्याद्गुरुकृपया किल
बुद्ध्यताम् ॥ १० ॥

इति श्रीकृष्णानंदसरस्वतीवि० शिष्टास्तोत्रं संपूर्णम् ॥ १८ ॥

१९ प्रश्नोत्तरमालिका ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ किं साध्यं मनुजानां बुद्धेः शुद्धत्वमेव बहुयत्नैः किं त्याज्यं खलसंगो देहाहंकारममते च ॥१॥ किं तीर्थं वेदशिरः किं देयं पात्र आत्मसंबोधः ॥ किं भोग्यं सहजसुखं किं वाऽभोग्यं परेच्छया लब्धम् ॥ २ ॥ किं कष्टं यत्सत्यं किं वा सहजं परं ब्रह्म ॥ कर्तव्यं किं सर्वैरात्माऽकर्तेति बुद्धिरेव सदा ॥ ३ ॥ आदातुं संत्यक्तुं किमशक्यं ब्रह्म निजरूपम् ॥ किं वा दुःखमबोधः किं सुखमात्मावबोधतः शांति ॥ ४ ॥ विषमं विषं तु किं वा यत्किंचित्कस्यचिच्च या चिंता ॥ परमामृतं तु किं वा श्रीगुरुवाक्यं कृपानिबिडम् ॥५॥ को गुरुरधिमंतव्यो देशिकशिष्यत्वबाधबोधयिता ॥ अध्येतव्यं किं खलु यावद्वेदार्थदर्शकः प्रणवः ॥६॥ कोऽनध्यायोऽध्ययने यावत्सद्गुरुमलब्धवांस्तावत् ॥ कः प्रणवार्थस्तूष्णीं किं ध्येयं ध्येयमात्रसंत्यागः ॥७॥ कः शूरो दृङ्मात्रान्मायाभेत्ता स्वात्मप्रकाशज्ञः ॥ किं चिंत्यं मनुजैरिह चिंताबीजं विचित्रजगत इति ॥८॥ किं पेशलं हि लोके विद्वच्चरितं विरुद्धशास्त्रमपि ॥ सद्भक्त्या किं कार्यं सज्जनपदरजसि भूयसः स्नानम् ॥ ९ ॥

आबाल्यात्किं कार्यं निरहंकारेण साधुपदसेवा ॥ भाग्योदयस्तु को वा गुरुवचनादद्वितीयपदलाभः ॥ १० ॥ मुक्तैः किं कर्तव्यं प्रारब्धाधीनसदसताभोगः ॥ पुंसां किं सर्वस्वं सच्चितसुखनामिका गुरोर्मूर्तिः ॥ ११ ॥ का कामधेनुरनघा वेदे देवे तथा गुरौ श्रद्धा ॥ को वैद्यो रोगहरो ब्रह्मष्ठिः सदयहृदय गुरुराजः ॥ १२ ॥ कः पुत्रः स्वोद्धर्ता ज्ञातस्वात्मैव चिन्मयः पुरुषः ॥ कः सुखशायी लोके संसृतमिथ्यात्वपक्कमतितृप्तः ॥ १३ ॥ किं त्याज्यं साधुकृते चरिते कुत्सितमतिस्तु साधुजनैः कः शत्रुर्दुःखकरो गुरुवचने संशयो महाशत्रुः ॥ १४ ॥ कः शोभते नितांतं निःस्पृहताशालिनिजबोधः ॥ किं याच्यं सद्गुरुषु स्वोद्धारः सर्वदैन्यपरिहारः ॥ १५ ॥ को वा मान्यः सिद्धो बालोऽपि ब्रह्मभावमतिमान्यः ॥ का वा दरिद्रसीमा मूढप्रियसिद्ध्यहंकृतिः प्रोक्ता ॥ १६ ॥ किं सोढव्यं विदुषा खलवचनं विषविनिर्मितं कठिनम् ॥ स्थेयं कथं खलेषु स्वीयां निष्ठां दृढं समाच्छाद्य ॥ १७ ॥

इति श्रीकृष्णानन्दसरस्वती वि० प्रश्नोत्तरमालिका संपूर्णा ॥

२० प्रश्नोत्तरमालिका ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ कः खलु नालंक्रियते दृष्टादृष्टार्थसाधनपटीयान् ॥ अनया कंठस्थितया प्रश्नोत्तररत्नमालिकया ॥१॥ भगवन्किमुपादेयं गुरुवचनं हेयमपि च किमकार्यम् ॥ को गुरुरधिगततत्त्वः सत्त्वहितायोद्यतः सततम् ॥ २ ॥ त्वरितं किं कर्तव्यं सुधिया संसारसंततिच्छेदः ॥ किं मोक्षतरोर्बीजं सम्यग्ज्ञानं क्रियासहितम् ॥ ३ ॥ कः पथ्यतरो धर्मः कः शुचिरिह यस्य मानसं शुद्धम् ॥ कः पंडितो विवेकी किं विषमवधीरणा गुरुषु ॥ ४ ॥ किं संसारे सारं बहुशो विचिंत्यमानमिदमेव ॥ मनुजेषु दृष्टतत्त्वं स्वपरहितायोद्यतं जन्म ॥ ५ ॥ मदिरेव जनमोहकः कः स्नेहः के च दस्यवो विषयाः ॥ का भववल्ली तृष्णा को वैरी यस्त्वनुद्योगः ॥ ६ ॥ कस्माद्भयमिह मरणादंधादपि को विशिष्यते रोगी ॥ कः शूरो यो ललनालोचनबाणैर्न च व्यथितः ॥ ७ ॥ पातुं कर्णांजलिभिः किममृतमिव युज्यते सदुपदेशः ॥ किं गुरुताया मूलं यदेतदप्रार्थनं नाम ॥ ८ ॥ किं गहनं स्त्रीचरितं कश्चतुरो यो न खंडितस्तेन ॥ किं दारिद्र्यमसंतोषः

किं लाघवं परधनादिपरयाच्ञा ॥ ९ ॥ किं जीवितमनवद्यं किं जाड्यं पाटवेऽप्यनभ्यासः ॥ को जागर्ति विवेकी का निद्रा मूढ़ता जंतोः ॥ १० ॥ नलिनीदलगतजलवत्तरलं किं यौवनं धनं चायुः ॥ के शशधरकरनिकरानुकारिणः सज्जना एव ॥ ११ ॥ को नरकः परवशता किं सौख्यं सर्वसंगविरतिर्या ॥ किं साध्यं भूतहितं किमु प्रियं प्राणिनामसवः ॥ ॥ १२ ॥ किं दानमनाकांक्षं किं मित्रं यन्निवर्तयति पापात् ॥ १३ ॥ कोऽलंकारः शीलं किं वाचां मंडनं सत्यं ॥ किमनर्थफलं मानः सुसंगतिः का सुखावहा मैत्री ॥ १४ ॥ सर्वव्यसनविनाशे को दक्षः सर्वथा परित्यागी ॥ कोऽधो योऽकार्यरतः को बधिरो यः शृणोति न हितानि ॥ १५ ॥ को मूको यः काले प्रियाणि वक्तुं न जानाति ॥ किं मरणं मूर्खत्वं किमनर्घ्यं दत्तमवसरे यच्च ॥ १६ ॥ आमरणात्किं शल्यं प्रच्छन्नं यत्कृत्यं पापम् ॥ कुत्र विधेयो यत्नो विद्याभ्यासे सदौषधे दाने ॥ १७ ॥ अवधीरणा क्व कार्या खलपरयोषित्परधनेषु ॥ काऽहर्निशमनुचिंत्या संसारासारता न तु प्रमदा ॥ १८ का प्रेयसी विधेया करुणा दीनेषु सज्जने मैत्री ॥ कण्ठगतैरप्यसुभिः कस्यात्मा न वश्यमुप-

याति ॥ १९ ॥ मूर्खस्य विषादवतो गर्ववतोऽपि च कृतघ्नस्य ॥ कः पूज्यः सद्‌वृत्तः कमधममाचक्षते चलितवृत्तम् ॥ २० ॥ केन जितं जगदेतत्सत्यतितिक्षावता पुंसा ॥ कुत्र विधेयो वासः सज्जननिकटेऽथवा काश्याम् ॥ २१ ॥ कस्मै नमस्क्रिया स्याद्देवानामपि दयाप्रधानस्य ॥ कस्मादुद्वेजितव्यं संसारारण्यतः सुधिया ॥२२॥ कस्य वशे प्राणिगणः सत्यप्रियभाषिणो विनीतस्य ॥ क्व स्थातव्यं न्याय्ये पथि दृष्टार्थलाभाय ॥ २३ ॥ विद्युद्विलसितचपलं किं दुर्जनसंगतिर्युवतयश्च ॥ कुलशीलनिष्प्रकंपाः के कलिकालेऽपि सत्पुरुषाः ॥ २४ ॥ किं शोच्यं कार्पण्यं सति विभवे किं प्रशस्यमौदार्यम् ॥ तनुतरविभवस्य प्रभविष्णोर्वा किंच यत्सहिष्णुत्वम् ॥ २५ ॥ चिंतामणिरवि दुर्लभमिह किं कथयामि चतुर्भद्रम् ॥ किं तद्वदंति भूयो विधूततमसो विशेषेण ॥ २६ ॥ दानं प्रियवाक्यसहितं ज्ञानमगर्वं क्षमान्वितं शौर्यम् ॥ वित्तं त्यागसमेतं दुर्लभमेतच्चातुर्भद्रम् ॥२७॥ इति कंठगता विमला प्रश्नोत्तर रत्नमालिका येषाम् ॥ तेऽमुक्ताभरणा अपि विभांति विद्वत्समाजेषु ॥ २८ ॥

इति श्रीमत्प० श्रीमच्छंकराचार्य विरचितायां प्रश्नोत्तरमालिका ॥

२१ परमेश्वरस्तुतिसारः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ त्वमेकः शुद्धोऽसि त्वयि-न्निगमबाह्यामलमयं प्रपंचं पश्यंति भ्रमपरवशाः पापनिरताः बहिस्तेभ्यः कृत्वा स्वपदशरणं मानय विभो गजेन्द्रे दृष्टं ते शरणद वदान्यं स्वपददम् ॥ १ ॥ न सृष्टेस्ते हानिर्यदि हि कृपयातोऽवसि च मां त्वयाऽनेके गुप्ता व्यसनमिति तेऽस्ति श्रुतिपथे ॥ अतो मामुद्धर्तुं घटय मयि दृष्टिं सुविमलां नि रिक्तां मे याच्ञां स्वजनरतकर्तुं भव हरे ॥२॥ कदाऽहं भोः स्वामिन्नियतमन सा त्वां हृदि भजन्न भद्रे संसारे ह्यनवरतदुःखेऽतिविरसः ॥ लभेयं तां शांतिं परममुनिभिर्या ह्यधिगता दयां कृत्वा मे त्वं वितर शांतिं भवहर ॥ ३ ॥ विधाता चेद्विश्वं सृजति सृजतां मे शुभकृतिं विधुश्चेत्पाता माऽवतु जनिमृतेदुःखजलधेः ॥ हरः संहर्ता संहरतु मम शोकं सजनकं यथाऽहं मुक्तः स्यां किमपि तु तथा ते विदधताम् ॥ ४ ॥ अहं ब्रह्मानंदस्त्वमपि च तदाख्यः सुविदितस्ततोऽहं भिन्नो नो कथमपि भवत्तः श्रुतिदृशा ॥ तथा चेदानीं त्वं त्वयि मम विभेदस्य जननीं स्वमायां [illegible] मम भेदं

निरसितुम् ॥ ५ ॥ कदाऽहं हे स्वामिन् जनिमृति-मयं दुःखनिबिडं भवं हित्वा सत्येऽनवरतसुखे स्वात्मवपुषि ॥ रमे तस्मिन्नित्यं निखिलमुनयो ब्रह्मरसिका रमंते यस्मिंस्ते कृतसकलकृत्या यतिवराः ॥ ६ ॥ पठन्त्येके शास्त्रं निगममपरे तत्प-रतया यजंत्यन्ये त्वां वै ददति च पदार्थांस्तव हितान् ॥ अहं तु स्वामिंस्ते शरणमगमं संसृतिभ-याद्यथा ते प्रीतिः स्याद्धितकर तथा त्वं कुरु विभो ॥ ७ ॥ अहं ज्योतिर्नित्यो गगनमिव तृप्तः सुखमयः श्रुतिः सिद्धोऽद्वैतः कथमपि न भिन्नोऽस्मि विधुतः ॥ इति ज्ञाते तत्त्वे भवति च परः संसृतिलयादतस्त-त्त्वज्ञानं मयि विघटयेस्त्वं हि कृपया ॥ ८ ॥ अनादौ संसारे जनिमृतिमये दुःखितमना मुमुक्षुः सन्कश्चिद्व्रजति हि गुरुं ज्ञानपरमम् ॥ ततो ज्ञात्वा यं वै तुदति न पुनः क्लेशनिवहैर्भजेऽहं तं देवं भवति च परो यस्य भजनात् ॥ ९ ॥ विवेको वैराग्यं न च शमदमाद्याः षडपरे मुमुक्षा मे नास्ति प्रभवति कथं ज्ञानमलम् ॥ अतः संसाराब्धेस्तरणसरणिं मामुदिशन् स्वबुद्धिं श्रौतीं मे वितर भगवंस्त्वं हि कृपया ॥ १० ॥ कदाऽहं भो स्वामिन्निगममति-वेद्यं शिवमयं चिदानंदं नित्यं श्रुतिहृतपरिच्छेद-

निवहम् ॥ त्वमर्थाभिन्नं त्वामभिरम इहात्मन्यवि-
रतं मनीषामेवं मे सफलय वदान्य स्वकृपया ॥११॥
यदर्थं सर्वं वै प्रियमसुधनादि प्रभवति स्वयं ना-
न्यार्थो हि प्रिय इति च वेदे प्रविदितम् ॥ स आत्मा
सर्वेषां जनिमृतिमतां वेदगदितस्ततोऽहं तं वेद्यं
सततममलं यामि शरणम् ॥ १२ ॥ मया त्यक्तं
सर्वं कथमपि भवेस्स्वात्मनि मतिस्त्वदीया माया
मां प्रति तु बिपरीतं कृतवती ॥ ततोऽहं किं
कुर्यां न हि मम मतिः क्वापि चरति दयां कृत्वा
नाथ स्वपदशरणं देहि शिवदम् ॥ १३ ॥ नगा दैत्याः
कीशा भवजलधिपारं हि गमितास्त्वया चान्ये
स्वामिन्किमिति समयेऽस्मिन्छयितवान् ॥ न हेलां
त्वं कुर्यास्त्वयि निहितसर्वें मयि विभो न हि
त्वाऽहं हित्वा कमपि शरणं चान्यमगमम् ॥ १४ ॥
अनंताद्या विज्ञानगुणजलधेस्तेऽन्तमगमन्नतः पारं
याथात्तव गुणगणानां कथामयम् ॥ गृणन्यावद्धित्वा
जनिमृतिहरं याति परमां गतिं योगिप्राप्यामिति
मनसि बुद्धोऽहमनवम् ॥ १५ ॥

इति श्रीब्रह्मानंदविरचितः परमेश्वरस्तुतिसारः संपूर्णम् ॥ २१ ॥

२२ भगवच्छरणस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशायनमः ॥ सच्चिदानंदरूपाय भक्तानुग्रहकारिणे ॥ मायानिर्मितविश्वाय महेशाय नमोनमः ॥ १ ॥ रोगा हरंति सततं प्रबलाः शरीरं कामादयोऽप्यनुदिनं प्रदहंति चित्तम् ॥ मृत्युश्च नृत्यति सदा कलयन्दिनानि तस्मात्त्वमद्य शरणं मम दीनबन्धो ॥ २ ॥ देहो विनश्यति सदा परिणामशीलश्चित्तं च खिद्यति सदा विषयानुरागि ॥ बुद्धिः सदा हि रमते विषयेषु नातस्तस्मात्त्वमद्य शरणं मम दीनबंधो ॥३॥ आयुर्विनश्यति यथाऽऽमघटस्थातोयं विद्युत्प्रभेव चपला बत यौवनौश्रीः ॥ वृद्धा प्रधावति यथामृगराजपत्नी तस्मात्त्वमद्य शरणं मम दीनबन्धो ॥ ४ ॥ आयाद्व्ययो मम भवत्यधिको विनीतेः कामादयो हि बलिनो निबलाः शमाद्याः ॥ मृत्युर्यदा तुदति मां बत किं वदेयं तस्मात्० ॥ ५ ॥ तप्तं तपो नहि कदाऽपि मयेह तन्वा वाण्या तथा नहि कदापि तपश्च तप्तम् ॥ मिथ्याभिभाषणपरेण न मानसं हि तस्मात्० ॥ ६ ॥ स्तब्धं मनो मम सदा नहि याति सौम्यं चक्षुश्च मे न तव पश्यति विश्वरूपम् ॥ वाचा तथैव न वदेन्मम सौम्यवाणी तस्मात् ॥ ७ ॥

सत्त्वं न मेनसि याति रजस्तमोभ्यां विद्धे तदा कथमहो शुभकर्मवार्ता ॥ साक्षात्परंपरतया सुख साधनं तत्तस्मात्० ॥ ८ ॥ पूजा कृता नहि कदाऽपि मया त्वदीया मंत्रं त्वदीयमपि मे न जपेद्रसज्ञा ॥ चित्तं न मे स्मरति ते चरणौ ह्यवाप्य तस्मात्० ॥६॥ यज्ञो न मेऽस्ति हुतिदानदयादियुक्तो ज्ञानस्य साधनगणो न विवेकमुख्यः ॥ ज्ञानं क्क साधनगणेन विना क्क मोक्षस्तस्मात्० ॥ १० ॥ सत्संगतिर्हि विदिता तव भक्तिहेतुः साप्यद्य नास्ति बत पंडितमानिनो मे ॥ तामंतरेण न हि सा क्क च बोधवार्ता तस्मात्० ॥ ११ ॥ दृष्टिर्न भूतविषया समताभिधाना वैषम्यमेव तदियं विषयीकरोति ॥ शांतिः कुतो मम भवेत्समता न चेत्स्यात्तस्मात्० ॥ १२ ॥ मैत्री समेषु न च मेऽस्ति कदाऽपि नाथ दीने तथा न करुणा मुदिता च पुण्ये ॥ पापेऽनुपेक्षणवतो मम मुत्कथं स्यात् तस्मात्० ॥१३॥ नेत्रादिकं मम बहिर्विषयेषु सक्तं नान्तर्मुखं भवति तामविहाय तस्य ॥ क्वान्तर्मुखत्वमपहाय सुखस्य वार्ता तस्मात्० ॥ १४ ॥ त्यक्तं गृहाद्यपि मया भवतापशांत्यै नासीदसौ हृतहृदो मम मायया ते ॥ सा चाधुना किमु विधास्यति नेति जाने तस्मात्० ॥१५॥

प्रासा भ्वनं गृहकुटुंबगजाश्वदारा राज्यं यदैहि समर्थे-द्रपुरश्च नाथ ॥ सर्वं विनश्वरमिदं न फलाय कस्मै तस्मात्० ॥ १६ ॥ प्राणान्निरुद्ध्य विधना न कृतो हि योगो योगं विनाऽस्ति मनसः स्थिरता कुतो मे ॥ तां वै विना मम न चेतसि शांतिवातो तस्मात्० ॥ १७ ॥ ज्ञानं यथा मम भवेत्कृपया गुरुणां सेवां तथा न विधिनाऽकरवं हि तेषाम् ॥ सेवापि साधनातया विदितऽस्ति चित्तेस्तस्मात्० ॥१८॥ तीर्था-दिसेवनमहो विधिना हि नाथ नाकारि येन मनसो मम शोधनं स्यात् ॥ शुद्धिं बिना न मनसो-वगमापवर्गौ तस्मात्० ॥ १९ ॥ वेदान्तशीलनमपि प्रमितिं करोति ब्रह्मात्मनः प्रतिमिसाधनसंयुतस्य ॥ नैवाऽस्ति साधनलवो मयि नाथ तस्यास्तस्मात्० ॥२०॥ गोविंद शंकर हरे गिरिजेश मेश शंभो जना-र्दन गिरीश मुकुन्द साम्ब ॥ नान्या गतिर्मम कथंचन त्वां विहाय तस्मात्प्रभू मम गतिः कृपया विधेया ॥ २१ ॥ एतस्स्तवं भगवदाश्रवणाभिधानं ये मान-वाः प्रतिदिमं प्रणताः पठंति ॥ ते मानवा भवरतिं परिभूय शान्तिं गच्छंति किं च परमात्मनि भक्तिमद्धा ॥ २२ ॥

इति श्रीब्रह्मानंदविरचितं भगवच्छरणस्तोत्रं संपूर्णम् ॥ २२ ॥

२३ निगमसारस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ शब्दं स्पर्शं च रूपं रसमथ सकलं गंधमप्यंग येन त्वं जानीषे स शंभुस्त्रिपुरसुख-लवान् पश्यति स्वप्रदीप्त्या ॥ एकोऽप्यानंत्यमागा-न्निजपरममहामाययोच्चोन्थया यः स्वातंत्र्यान्नो जहाति स्वकपरशिवतां स त्वमेवत्तु गीतः ॥१॥ अन्नं प्राणो मनो धीरहमिति च वपुः पंचकानुप्रविष्टः साक्षी सच्चित्सुखाब्धिः सकलनरनरीधीगुहासु प्रदीपः ॥ स्वाराज्यं यस्य लाभादिति वदति सदा याजुषी श्रौतवाणी सोऽहं ब्रह्मास्म्यखण्डो गुरुवचनबला-त्स्वप्रथमात्ररूपः ॥ २ ॥ सत्तासामान्यरूपा गलि-तनिजपरा देवता या पराख्या सृष्ट्वाऽऽकाशादिभूता-न्यनु निजवपुषा तत्र जृम्भामवाप ॥ व्यामिश्री-कृत्य तानि स्त्रियमथ पुरुषं बुद्ध्यते रामगीता सैव स्वं कार्यहेतू कलय भवसखे सर्वबोधैकभूमिः ॥३॥ योऽश्नीते परिकल्पितान्स्वकरणैरर्थान् बहिः पूरुषो विश्वाख्यः स्वपने मनोजनियमान् भुंक्ते स तेजो-मयः ॥ तत्सर्वं विनिपीय सुप्तिसमये प्राज्ञोऽभवत्त-त्रयं मायां तद्वशमाह चांगिरसगीर्भूर्योऽयमात्मा

बृहत् ॥४॥ स्वाभाविकीभिर्निजशक्तिभिर्यो क्रीडां

विधत्ते शिवयुक्तमन्ताम् ॥ सृष्टिं विधायापि गता-न्यरूपा सानुत्तराहं परिमीयपादा ॥ ५ ॥ भज शिवं सहजं सततं त्यज प्रदरदुःखमयं सकलं जगत् ॥ कलनया रहितो भव सन्मते किमु तया ततयासि च निष्कलः ॥ ६ ॥ निष्कलब्रह्मविद्याया माहा-त्म्यं को नु वेत्त्यहो ॥ कृष्णानंदस्तु तद्रूपो वेत्ति श्रीगुरुपादुकाः ॥ ७ ॥ निगमागमसारसंग्रहं कलये यो गुरुपादभक्तिमान् ॥ लभते स तु निर्वृतिं परां कलनाशून्यपदे स्वसंविदि ॥ ८ ॥

इति श्रीकृष्णानन्दसरस्वतीवि० निगमसारसंग्रहस्तोत्रम् ॥ २३ ॥

---

२४ तत्त्वमसिस्तोत्रम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ नमः कल्पितमेवेदं जग-ज्जीवेशकल्पनम् ॥ तदेकं संपरित्यज्य निर्वा-णमनुभूयताम् ॥१॥ सति सर्वस्मिन्सर्वज्ञत्वं सत्य-ल्पे वा स्वल्पज्ञत्वम् । सर्वाल्पस्याभावे कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥२॥ सत्यां व्यष्टौ जीवोपाधिः सति सर्वस्मिन्नाशोपाधिः ॥ व्यष्टिसमष्ट्योर्ज्ञानं कस्माज्जी-वेशौ वा तत्त्वमसि ॥ ३ ॥ सत्यज्ञाने जीवत्वोक्ति-र्मायात्वे त्वीशत्वोक्तिः ॥ मायाविद्याबाधे कस्मा-

ज्जावेशौ वा तत्त्वमसि ॥ ४ ॥ सति वा कार्ये कारणतोक्तिः कारणसत्त्वे कार्यत्त्वोक्तिः ॥ कार्याकारणभावे कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥ ५ ॥ सति भोक्तव्ये भोक्ताऽयं स्याद्दातव्ये वा दाता सः स्यात् ॥ भोग्यो विध्यो भावे कस्माज्जीवेशौ वा तत्त्वमसि ॥ ६ ॥ सत्वज्ञाने गुरुणा बाध्यं सति वा द्वैते शिष्यैर्भाव्यम् ॥ अद्वैतात्मनि गुरुशिष्यौ को त्यज रे भेदं तत्त्वमसि ॥७॥ सत्यद्वैते प्राप्तौ यत्नः सति वा द्वैते बाधे यत्नः ॥ द्वैताद्वैते ते संकल्पस्त्यज रे शेषं तत्त्वमसि ॥ ८ ॥ साक्षित्वं यदि दृश्यं सत्यं दृश्यासत्त्वे साक्षी त्वं कः ॥ उभयाभावे दर्शनमपि किं तूष्णीं भव रे तत्त्वमसि ॥ ९ ॥ प्रज्ञानामलविग्रहनिजसुखजृंभणमेतन्नेतरथा ॥ तस्मान्नोपादेयं हेयं किं तूष्णीं भव रे तत्त्वमसि ॥१०॥ ब्रह्मैवाहं ब्रह्मैव त्वं ब्रह्मैवैकं नान्यत्किंचित् ॥ निश्चित्येत्थं निजसम सुखभुक्तूष्णीं भव रे तत्त्वमसि ॥११॥ एतत्स्तोत्रं प्रपठता विचार्य गुरुवाक्यतः ॥ प्राप्यते ब्रह्मपदवीं सत्यं सत्यं न संशयः ॥ १२ ॥

इति श्रीमत्पं० कृष्णानंदसरस्वती० तत्त्वमसिस्तोत्रं संपूर्णम् ॥ २४ ॥

२५ शिवानन्दलहरी ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ पुरे पौरान्पश्यन्नरयुवतिनामाकृतिमयान् सुवेशान्स्वर्णालङ्करणकलिताश्चित्रसदृशान् । स्वयं साक्षी द्रष्टेत्यपि च कलयंस्तैः सह रमन् मुनिर्नव्यामोहं भजति गुरुदीक्षाक्षततमाः ॥१॥ वने वृक्षान्पश्यन्दलफलभरान्नम्रसुशिखान् घनच्छायाच्छन्नान्बहुलकलकूजद्द्विजगणान् । भजन्घस्रे रात्राववनितलतल्पैकशयनो मुनिर्न० ॥ २ ॥ कदाचित्प्रासादे क्वचिदपि तु सौधे च धवले कदा काले शैले क्वचिदपि च कूले च सरिताम् । कुटीरे दांतानां मुनिजनवराणामपि वसन् मुनिर्न० ॥ ३ ॥ क्वचिद्बालैः सार्धं करतलजतालैश्च हसितैः क्वचिद्वै तारुण्याङ्कितचतुरनार्या सह रमन् । क्वचिद्वृद्धैश्चिंता क्वचिदपि तदन्यैश्च विलपन्मुनिर्न० ॥४॥ कदाचिद्विद्वद्भिर्विविधमधुरानन्दरसिकैः कदाचित्काव्यालंकृत-

रसरसालैः कविवरैः । वदन्वादांस्तर्कैरनुमितिपरै-स्तार्किकवरैर्मुनिर्न० ॥ ५ ॥ कदा ध्यानाभ्यासैः क्वचिदपि सपर्यां विकसितैः सुगन्धैः सत्पुष्पैः क्वचि-दपि दलैरेव विमलैः । प्रकुर्वन्देवस्य प्रमुदितमनाः संस्तुतिपरो मुनिर्न० ॥ ६ ॥ शिवायाः शंभोर्वा क्वचिदपि च विष्णोरपि कदा गणाध्यक्षस्यपि प्रक-टतपनस्यापि च कदा ॥ पठन्वै नामालिं नयनर-चितानन्दसलिलो मुनिर्न० ॥७॥ कदा गंगाम्भोभिः क्वचिदपि च कूपोत्थितजलैः क्वचित्कासारोत्थैः क्वचिदपि सदुष्णैश्च शिशिरैः । भजन्स्नानैर्भूत्या क्वचिदपि च कर्पूरनिभया मुनिर्न० ॥८॥ कदाचि-ज्जागृत्यां विषयकरणैः संव्यवहरन् कदाचित्स्वप्न-स्थानपिच विषयानेव च भजन् । कदाचित्सौषुप्तं सुखमनुभवन्नेव सततं मुनिर्न० ॥ ९ ॥ कदाप्याशा वासाः क्वचिदपि च दिव्याम्बरधरः क्वचित्पञ्चास्यो-त्थां त्वचमपि दधानः कटितटे । मनस्वी निःशङ्कः स्वजनहृदयानन्दजनको मुनिर्न० ॥१०॥ कदाचित्स-त्त्वस्थः क्वचिदपि रजोवृत्तियुवतस्तमोवृत्तिः क्वापि त्रितयरहितः क्वापि च पुनः । कदाचित्संसारी श्रुति-पथविहारी क्वचिदपि मुनिर्न० ॥ ११ ॥ कदाचिन्मौ-

नस्थः क्वचिदपि च व्याख्याननिरतः कदाचित्सा

नन्दं हसति रभसत्यक्तवचसा। कदाचिल्लोकानां व्यवहृतिसमालोकनपरो मुनिर्न० ॥ १२ ॥ कदाचिच्छक्तीनां विकचमुखपद्मेषु कवलान् क्षिपंतासां क्वापि स्वयमपि च गृह्णन् स्वमुखतः। महाद्वैतं रूपं निजपरविहीनं प्रकटयन् मुनिर्न० ॥ १३ ॥ क्वचिच्छैवैः सार्धं क्वचिदपि च शाक्तैः सह वसन्। कदा विष्णोर्भक्तैः क्वचिदपि च सौरैः सह वसन्। कदा गाणापत्यैर्गतसकलभेदोऽद्वयतया मुनिर्न० ॥ १४ ॥ निराकारं क्वापि क्वचदपि च साकारममलं निजं शैवं रूपं विविधगुणभेदेन बहुधा। कदाऽऽश्चर्यं पश्यन्किमिदमिति हृष्यन्नपि कदा मुनिर्न० ॥१५॥ कदाद्वैतं पश्यन्नखिलमपि सत्यं शिवमयं महावाक्यार्थानामवगतसमभ्यासवशतः। गतद्वैताभावः शिव शिव शिवेत्येव विलपन् मुनिर्न० ॥ १६ ॥ इमां मुक्तावस्थां परमशिवसंस्थां गुरुकृपासुधापागांवाप्यां सहजसुखवाप्यामनुदिनम्। मुहुर्मज्जान् मज्जन् भजति सुकृती चेन्नरवरस्तदा योगी त्यागी कविरिति वदन्तीह कवयः ॥१७॥ मौने मौनी गुणि-

नि गुणवान्पण्डिते पंडितश्च दीने दीनः सुखिनि सुखवान्भोगिनि प्राप्तभोगः। मूर्खे मूर्खो युवतिषु युवा वाग्मिनि प्रौढवाग्मी धन्यः कोऽपि त्रिभुवन-जयी योऽवधूतेऽवधूतः ॥ १८ ॥

इति श्रीमच्छंकराचार्यवि० शिवानन्दलहरी संपूर्णम् ॥ २५ ॥

---

२६ गुरुतत्त्वविवेचनम् ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ अंधेनांधीकृतं विश्वं सचक्षुस्तु सचक्षुषम् ॥ दिदृक्षा चेद्विज त्वं तु देशिकेन्द्रं सचक्षुषम् ॥ १ ॥ अंधस्य गुरुरेकाक्षस्तस्य द्व्यक्षो गुरुर्मतः ॥ द्व्यक्षाणामपि सर्वेषां गुरुस्त्र्यक्षो न तत्समः ॥ २ ॥ सहस्राक्षादयः सर्वे द्व्यक्षा एव हि केवलम् ॥ कार्यद्वयेयदृशो यस्मात्त्र्यक्षशिष्यपदे स्थिताः ॥ ३ ॥ त्र्यक्षस्तु भगवानादि-पुरुषः शंकरो भवः ॥ सृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि कायमध्ये यं संदिशन् ॥ ४ ॥ उभयातीतममलं तृतीयाक्षस्य गोचरम् ॥ ददाति प्रार्थितस्तुष्टः श्रीगुरुः परमेश्वरः ॥ ५ ॥ स आदि-

माथो भगवाननादिर्ज्ञानांबुधिः स्वात्मरतिर्महात्मा ॥ श्रीदेशिकेन्द्रः करुणांबुराशिर्नानास्वरूपैश्चरतीह लोके ॥६॥ क्वचिच्च किंचित्कुरुते मनस्वी क्वचिन्न किंचित् कुरुते प्रमत्तः ॥ बालो यथा क्रीडति सर्वलोके तथैव सक्रीडति पामरेषु ॥७॥ स लभ्यते केनचिदेव पुंसा विज्ञायते केनचिदेव पुंसा ॥ प्रस्तूयते केनचिदेव पुंसा शृणोति वा तं स नरः स धन्यः ॥ ८ ॥

इति श्रीकृष्णानन्दयतिवि० गुरुतत्त्वविवेचनं संपूर्णम् ॥ २६ ॥

---

२७ चतुःश्लोकिभागवतम् ।

श्रीगणेशाय नमः श्री भगवानुवाच ॥ ज्ञानं परमगुह्यं मे यद्विज्ञानसमन्वितम् ॥ सरहस्यं तदंगं च गृहाण गदितं मया ॥ १ ॥ यावानहं यथाभावो यद्रूपगुणकर्मकः ॥ तथैव तत्त्वविज्ञान-मस्तु ते मदनुग्रहात् ॥ २ ॥ अहमेवासमेवाग्रे नान्यद्यत्सदसत्परम् ॥ पश्चादहं यदेतच्च योऽवशि-ष्येत सोऽस्म्यहम् ॥ ३ ॥ ऋतेऽर्थं यत्प्रतीयेत न प्रतीयेत चात्मनि ॥ तद्विद्यादात्मनो मायां यथा-

भासो यथा तमः ॥ ४ ॥ यथा महांति भूतानि भूतेषूच्चावचेष्वनु ॥ प्रविष्टान्यप्रविष्टानि यथा तेषु न तेष्वहम् ॥ ५ ॥ एतावदेव जिज्ञास्यं तत्त्वजिज्ञासुनाऽऽत्मना ॥ अन्वयव्यतिरेकाभ्यां यत्स्यात्सर्वत्र सर्वदा ॥ ६ ॥ एतन्मतं समातिष्ठ परमेण समाधिना ॥ भवान्कल्पविकल्पेषु न विमुह्यति कर्हिचित् ॥ ७ ॥

इति श्रीमद्भागवतान्तर्गतं चतुःश्लोकिभागवतम् ॥ २७ ॥

---

२८ सप्तश्लोकी गीता ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥ १ ॥ स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ॥ रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवंति सर्वे नमस्यंति च सिद्धसंघाः ॥ २ ॥ सर्वतः पाणिपादं तत्सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ॥ सर्वतः श्रुतिमल्लोके सर्वमावृत्य तिष्ठति ॥ ३ ॥ कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥ स

स्य धातारमचिंत्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ॥ छंदांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥ ५ ॥ सर्वस्य चाहं हृदि सन्निविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ॥ वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदांतकृद्वेदविदेव चाहम् ॥ ६ ॥ मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु ॥ मामेवैष्यसि युक्त्वैवमात्मानं मत्परायणः ॥ ७ ॥

इति सप्तश्लोकी गीता संपूर्णम् ॥ २८ ॥

तावद्गर्जन्ति शास्त्राणि जम्बुका विपिने यथा।
न गर्जति महाशक्तिर्यावद्वेदान्तकेसरी ॥ १ ॥

॥ इति वेदान्तस्तोत्र संग्रह ॥

मुद्रक—बा० मंगीलाल गुप्त, एच. डी. एलैक्ट्रिक प्रिंटिंग वर्क्स, मथुरा ।